

UNIVERSITATEA „ALEXANDRU IOAN CUZA”

din IAȘI

FACULTATEA DE ISTORIE

ȘCOALA DOCTORALĂ

TEZĂ DE DOCTORAT

ETNOGENEZA ROMÂNILOR ÎN ISTORIOGRAFIA

NAȚIONALĂ POSTBELICĂ (1947-1989)

-REZUMAT-

Coordonator științific:

Prof. univ. dr. Nelu

ZUGRAVU

Doctorand: Ovidiu-

Iulian SANDU

IAȘI, 2020

CUPRINS

ABREVIERI / 3

INTRODUCERE / 4

**I. ETNOGENEZA ROMÂNEASCĂ ÎN
ISTORIOGRAFIA NAȚIONALĂ DE LA
SFÂRȘITUL SECOLULUI AL XIX-LEA PÂNĂ ÎN
ANUL 1947 – ASPECTE GENERALE / 9**

**II. CONTEXT POLITIC. ASPECTE IDEOLOGICE
ȘI ISTORIOGRAFICE / 28**

II. 1. Perioada stalinistă și începutul „dezghețului” / 29

II. 2. Etapa destinderii / 35

II. 3. Perioada național-comunistă / 41

III. PROCESUL ROMANIZĂRII / 58

III. 1. Probleme conceptuale, teoretizări / 58

III. 2. Continuitatea dacică / 67

III. 3. Romanizarea provinciei Dacia / 73

III. 4. Romanizarea provinciei Moesia (cu privire
specială asupra Dobrogei) / 96

III. 5. Situația teritoriilor rămase în afara provinciei /
100

IV. PROBLEMA CONTINUITĂȚII DACO-ROMANE / 113

IV. 1. Aspecte introductive, teoretizări / 113

IV. 2. Continuitatea daco-romanilor până la momentul venirii slavilor / 116

IV. 3. Perioada de final a etnogenezei românești (secolele VI-X) / 145

V. INFLUENȚA POPOARELOR MIGRATOARE / 163

V. 1. Primele invazii: goții, hunii, gepizii / 163

V. 2. Venirea slavilor, a avarilor și a bulgarilor / 169

VI. FORMAREA LIMBII ROMÂNE / 186

VII. CÂND, UNDE ȘI ÎN CE MOD S-A FORMAT POPORUL ROMÂN? / 204

CONCLUZII / 218

BIBLIOGRAFIE / 224

INTRODUCERE

Prin cercetarea noastră dorim să realizăm o analiză complexă a lucrărilor de istorie dedicate etnogenezei românești apărute în perioada postbelică (1947-1989), prin care să surprindem stadiul acestei probleme după un anumit interval de cercetare. Demersul nostru se vrea degajat de anumite prejudecăți contemporane în legătură cu istoriografia comunistă, cum apar în unele contribuții de natură eseistică, care analizează această perioadă doar prin prisma exceselor sale – internaționalism, naționalism, obsesia dacismului, istorie militară etc.¹.

Ca în orice problemă de istorie, și în cea privitoare la etnogeneza românilor este necesară realizarea unor analize complexe (concepțe, surse, metode, procese), care să reflecte stadiul problemei după un anumit interval de cercetare. Această privire istoriografică este utilă, în opinia noastră, întrucât, până în prezent, nu există nicio lucrare mai amplă care să analizeze producția istoriografică națională dedicată problemei etnogenezei românești. În

¹ Lucian Boia, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Românească, București, 1997.

schimb, au apărut studii ce abordează rolul slavilor în etnogeneza românească², atribuirea etnică a culturii Dridu³, relația dintre naționalism și interpretarea materialelor arheologice⁴. Menționăm aici și sintezele realizate de Nicolae Stoicescu, utile pentru istoricul problemei⁵. O contribuție importantă în acest domeniu este cea a lui Andrei Măgureanu, *Dezbateri privind etnogeneza românilor în anii '50. De la manualul lui Roller la tratatul de istorie*, publicată în paginile revistei SCIVA din 2007. Acest text pune în discuție unele aspecte semnificative ale subiectului etnogenezei românești (influența slavilor, activitatea *Comisiei pentru studiul formării limbii și poporului român*, importanța descoperirilor arheologice ș.a.) din primii ani ai regimului comunist.

² Florin Curta, *The changing image of the early Slavs in the Romanian historiography*, în RESEE, 32/1-2, 1994, p. 129-142.

³ Alexandru Madgearu, *The Dridu culture and the changing position of Romania among the communist states*, în *Archaeologia Bulgarica*, 11/2, 2007, p. 51-59.

⁴ Cătălin Nicolae Popa, *Late Iron age archeology in Romania and the politics of the past*, în *Dacia*, 59, 2015, p. 337-363.

⁵ N. Stoicescu, *Continuitatea românilor. Privire istorică. Istoricul problemei. Dovezile continuității*, București, 1980; idem, *O falsă problemă istorică – discontinuitatea poporului român pe teritoriul strămoșesc*, București, 1995; N. Stoicescu, I. Hurdubețiu, *Continuitatea daco-romană în istoriografia română și străină*, București, 1994.

Astfel, am încercat să identificăm, în linii mari, cum era înțeles procesul formării poporului român în acea perioadă și, totodată, să depistăm elementele viabile din studiul etnogenezei (fundamente etnice, romanizare, continuitate, aspecte lingvistice, etape, arie de geneză etnică etc.). Cercetarea noastră este fundamentată pe lucrările de istorie apărute în intervalul 1947-1989 (tratate ale Academiei, compendii, sinteze tematice, monografii speciale, cărți, studii și articole de istorie, istoriografie, arheologie și epigrafie), dar am avut în vedere și lucrările de lingvistică, întrucât între procesul formării poporului român și cel al formării limbii române există o relație de interdependență. Nu am analizat contribuțiile de natură geografică, etnografică sau antropologică. De asemenea, cercetările aparținând istoricilor străini nu au intrat în atenția acestui studiu.

În acest sens, principalele repere istoriografice ale demersului nostru sunt: *Istoria României* – manual unic pentru clasa a VII-a secundară, coordonat de Mihail Roller, apărut la Editura de Stat în anul 1947, primul volum din tratatul *Istoria României*, publicat în 1960, sub egida Academiei Române, coordonat de Constantin Daicoviciu,

Istoria României, apărută în 1969, sub redacția lui Miron Constantinescu, *Istoria poporului român*, apărută în 1970, sub redacția lui Andrei Oțetea, *Formarea poporului român și a limbii române* (Gheorghe Ștefan, 1973), *Formarea poporului român și a limbii române* (Constantin C. Giurescu, 1973), *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii* (Ligia Bârză, 1979), *Autohtonii în Dacia*, vol. I (Dumitru Protase, 1980), tratatul *Istoria militară a poporului român*, vol. I, apărut în 1984, sub coordonarea lui Ilie Ceaușescu, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie tradiție istorică* (Ligia Bârză, Stelian Brezeanu, 1991) – lucrare terminată din 1982, dar, din cauza cenzurii, publicată abia după 1989. Analiza noastră se oprește, așadar, la momentul căderii regimului comunist

Teza noastră este structurată în funcție de componentele fundamentale ale subiectului etnogenezei (romanizare, continuitate, influența populațiilor migratoare, formarea limbii române), așa cum sunt ele înțelese și studiate în majoritatea sintezelor amintite mai sus. Astfel, am analizat pentru fiecare dintre acestea progresele realizate de istoriografia românească în anii

comunismului, raportându-ne adesea și la contribuțiile anterioare.

Însă, înainte de a trece la analiza contribuțiilor privitoare la etnogenază, apărute în intervalul 1947-1989, am prezentat pe scurt modul cum a fost tratat acest subiect în perioada anterioară, respectiv intervalul cuprins între finalul secolului XIX și sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial. Așadar, *primul capitol* al lucrării tratează concepțiile despre etnogenază ale celor mai cunoscuți istorici români (A. D. Xenopol, Nicolae Iorga, Vasile Pârvan). Adevărați părinți fondatori ai științei istorice românești, aceștia au pus bazele științifice ale problemei etnogenezei, de la care au plecat toate contribuțiile ulterioare.

Un studiu care analizează subiectul etnogenezei în lucrările apărute în perioada 1947-1989 nu poate fi realizat fără a avea în vedere evoluția politică și ideologică din intervalul amintit. Astfel, în *cel de-al doilea capitol*, folosindu-ne de contribuțiile unor istorici, precum Alexandu Zub, Andi Mihalache, Vlad Georgescu, Gabriel Moisa ș.a., am urmărit principalele etape parcurse de istoriografia noastră în epoca totalitară (etapa stalinistă,

perioada destinderii și perioada de final a regimului, caracterizată prin național-comunism). În acest sens, am semnalat aspectele ideologice, dar și presiunile la care au fost supuși istoricii. Totodată, în atenția noastră a intrat și atitudinea regimului față de știința istorică, normele de interpretare impuse în principalele etape ale istoriei poporului român, reformele instituționale care au influențat dezvoltarea științei istorice, precum și metamorfozele suferite de-a lungul perioadei de opiniile specialiștilor în domeniu.

Așa cum am menționat mai sus, cercetarea noastră are în vedere componentele fundamentale ale etnogenezei românești (romanizare, continuitate, influența migratorilor și formarea limbii române), așa cum apar ele cel mai adesea în istoriografie. Astfel, în *cel de-al treilea capitol*, am analizat problema romanizării. Proces fundamental al etnogenezei românești, romanizarea geto-dacilor a constituit o preocupare importantă pentru învățații români încă din a doua jumătate a secolului XIX. În perioada analizată de noi, contribuțiile aduse acestui subiect de către istoricii, arheologii și lingviștii români au fost numeroase și variate. Ele au în vedere etapele și factorii romanizării,

modul de desfășurare a acestui proces la nordul Dunării, intensitatea cu care s-a desfășurat în funcție de anumite zone, încercări de definire etc. Dintre contribuțiile cele mai relevante, amintim studiile lui Nicolae Gudea și Hadrian Daicoviciu referitoare la definirea romanizării, lucrările lui Dumitru Protase, Ligia Bârză și I. I. Russu pentru romanizarea provinciei Dacia, în sfârșit, cele ale lui Dan Gh. Teodor, Ion Ioniță și Nicolae Gostar privitoare la desfășurarea romanității în teritoriile nord-dunărene care nu au făcut parte din provincia Dacia. De altfel, în funcție de aceste trei aspecte, vom structura această secțiune.

Al patrulea capitol are în vedere continuitatea daco-romanilor la nordul Dunării după retragerea aureliană. Aspect controversat de-a lungul vremii, problema continuității a reprezentat un adevărat laitmotiv al istoriografiei românești. Având în vedere implicațiile sale politice, bibliografia privitoare la această chestiune este de-a dreptul copleșitoare. Perioada analizată de noi este de departe cea mai prolifică în acest sens. Astfel, tabloul evoluției societății daco-romane apare în alte lumini, mai ales datorită rezultatelor campaniilor sistematice de săpături arheologice întreprinse în timpul

regimului comunist. Dintre istoricii care au adus contribuții semnificative asupra continuității, amintim pe Ion Nestor, Maria Comșa, Constantin Daicoviciu, Dumitru Protase, Ligia Bârză ș.a. Totuși, această chestiune a fost abordată de marea majoritate a istoricilor români care au analizat subiectul etnogenezei, precum și de învățați care s-au ocupat de lingvistică, arheologie, epigrafie. În cadrul acestei secțiuni, am sistematizat cercetările referitoare la continuitate și la evoluția generală a populației nord-dunărene pe parcursul mileniului întâi, astfel: pentru început ne-am referit la continuitatea daco-romană și evoluția societății nord-dunărene până la venirea slavilor, iar, mai apoi, am analizat perioada de final a etnogenezei românești (sec. VI-IX/X).

În legătură cu problema continuității și, în general, cu evoluția societății daco-romane și românești pe parcursul mileniului I, se află și subiectul influenței populațiilor migratoare asupra autohtonilor nord-dunăreni, aspect care a constituit *cel de-al cincilea capitol* al tezei noastre. Contribuțiile dedicate acestei problematici sunt, în general, împărțite în două categorii: lucrări care vorbesc despre primele invazii, incluzând aici pe goți, huni, gepizi

și avari, și studii care au în vedere cel de-al doilea val al migrațiilor, petrecut odată cu venirea slavilor și a bulgarilor. În legătură cu acest al doilea val, opiniile cercetătorilor (de exemplu cele ale Mariei Comșa și ale lui Ion Nestor) sunt adesea divergente, aspectele cele mai controversate fiind legate de pătrunderea slavilor pe teritoriul României de astăzi și rolul avut de aceștia la formarea poporului român.

Aspectele lingvistice privitoare la formarea și evoluția limbii române sunt strâns legate de subiectul etnogenezei. În acest sens, al *șaselea capitol* a fost dedicat lucrărilor care au în vedere formarea limbii. Deși unii istorici au scris, măcar tangențial, despre această problemă, contribuțiile decisive au aparținut, firește, lingviștilor. În perioada analizată de noi, cei mai reprezentativi cercetători ai școlii lingvistice românești de la acea vreme (Alexandru Rosetti, Alexandru Graur, Iorgu Iordan ș.a.) se aflau în perioada de apogeu a carierei, astfel că progresele din acest domeniu au fost decisive.

În final, *cel de-al șaptelea capitol* al lucrării noastre, intitulat *Când, unde și cum s-a format poporul român?*, se vrea un bilanț al cercetărilor despre etnogeneză

apărute în timpul regimului comunist. În cadrul acestuia ne-am propus să ilustrăm cum se raportează istoriografia postbelică, spre deosebire de cea din perioada antebelică, la aceste aspecte esențiale ale etnogenezei. Am încercat să surprindem opiniile tuturor cercetătorilor menționați în teză și să identificăm numitorul comun (dacă este cazul) în ceea ce privește locul, timpul și modul de formare a poporului român.

În plan metodologic, am folosit anumite idei și concepte provenite din școlile istoriografice apusene, însușite și de unii istorici români, precum Alexandru Zub și Andi Mihalache. În acest sens, deși am manifestat un anumit interes pentru autorii mai importanți, analiza noastră „s-a concentrat pe discursul istoric, și nu pe agenții lui”. Conform acestui principiu, având în vedere perioada studiată, „istoricul trebuie să reziste tentației moralizatoare, resentimentelor sau polemicii gratuite”. De asemenea, indignările în jurul materialismului istoric nu-și au rostul⁶. „Cine vrea să înțeleagă istoria, nu trebuie să se lase captat cu totul de perspectiva epilogului, ci să caute a

⁶ Andi Mihalache, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, Editura Albatros, București, 2003, p. 9-13.

reconstitui lucrurile în legitima lor orizontalitate”, scria Al. Zub⁷. Istoricul, arată și Andi Mihalache, nu trebuie să facă dezvăluiri cu orice preț, „ci să propună anumite scheme explicative ale trecutului, să ordoneze acele fapte care fac obiectul cercetării sale, să le pună în relație și să introducă, în desfășurarea unui timp linear, o logică”⁸. Această idee circumscrie cel mai bine demersul nostru, care se dorește a fi un bilanț, o analiză sistematică asupra unei etape de cercetare din istoriografia națională a etnogenezei. Gruparea tuturor acestor „fapte” în ordine cronologică, pe diferite probleme ale subiectului formării poporului român, ni s-a părut cea mai nimerită abordare, cu ajutorul căreia se poate urmări într-o manieră cât-de-cât coerentă aspectele fundamentale ale etnogenezei. Totuși, această metodă nu este infailibilă, întrucât subiectul etnogenezei nu poate fi împărțit cu exactitate în părți distincte, care ar permite o analiză concisă, algoritmică. Toate componentele (romanizare, continuitate, influența

⁷ Alexandru Zub, *Orizont închis. Istoriografia română sub dicatură*, Institutul European, Iași, 2000, p. 33.

⁸ Andi Mihalache, *op. cit.*, p. 13-14.

migatoriilor, lingvistică) se întrepătrund adesea, fapt care, în mod inevitabil, a dus la unele reluări sau repetiții.

Ținem să precizăm faptul că nu am intenționat să realizăm o analiză doar din perspectiva viabilității opiniilor formulate atunci, raportate la cele mai recente interpretări propuse de cercetarea etnogenezei. Am întreprins mai degrabă o prezentare „nudă” a ideilor, raportate adesea la cele susținute anterior anului 1947. Ne-am concentrat atenția asupra realizărilor istoriografiei etnogenezei din intervalul 1947-1989, urmărind în special progresele metodologice, argumentative și interpretative.

CONCLUZII

Din analiza sistematică a lucrărilor dedicate problemei etnogenezei apărute în intervalul 1947-1989, am ajuns la următoarele concluzii.

În al primul rând, considerăm că studiul etnogenezei se încadrează, în linii generale, aceluiași tendințe de evoluție a statutului istoriei și problemelor istorice specifice regimului comunist. Astfel, pentru primii ani ai noului regim, se poate observa o anumită interpretare

a procesului din perspectiva materialismului istoric și a relațiilor „frățești” româno-sovietice (lupta de clasă, societate sclavagistă, eliberare de sub stăpânirea romană, caracterul pașnic al invaziei slave, rolul semnificativ al slavilor în formarea poporului român și a limbii române). De asemenea, pentru perioada de sfârșit a conducerii lui Dej și pentru epoca ceaușistă se poate sesiza o etapă în care constrângerile la care erau supuși istoricii erau minime (anii '60 și începutul, poate chiar până spre jumătatea anilor '70), dar și un interval (mijlocul anilor '70 și până la căderea regimului) în care obsesiile ceaușiste (protocronismul, lupta pentru pace, vechimea poporului nostru, exacerbarea dacismului) se infiltrează tot mai mult în discursul despre formarea poporului român. Suntem de părere că nu se poate vorbi despre o dihotomie – doar științific sau doar ideologic – a contribuțiilor apărute în acest interval. În general, lucrările apropiate de ideologia regimului sunt ușor de reperat, autorii acestora (de obicei istorici agreeți de regim) având unele predilecții pentru sinteză, pentru concluzii unitare, pentru unele „rezolvări” tranșante, toate în conformitate cu directivele oficiale. În acest sens, putem afirma că cea mai mare parte a lucrărilor

analizate de noi reprezintă cercetări științifice autentice, în care, cel mai adesea, influența ideologicului nu era exacerbată.

În al doilea rând, se poate afirma că, în această perioadă, cadrul în care a evoluat problema etnogenezei și, în general, știința istorică românească a fost unul favorabil. Ne referim, mai ales, la condițiile financiare și materiale acceptabile asigurate de statul comunist cercetărilor istorice (mai ales celor arheologice), la un cadru instituțional foarte bine organizat, precum și la o activitate științifică destul de efervescentă (înmulțirea numărului de reviste de istorie, sesiuni anuale ale muzeelor, sesiuni de rapoarte arheologice, apariția unor importante instrumente de lucru etc.). Însă unul dintre primele lucruri la care ne gândim atunci când vorbim despre condițiile propice asigurate de statul comunist științei istorice este în ce măsură ideologia oficială a interferat cu cercetarea istorică sau care a fost prețul plătit de istorici pentru buna desfășurare a activității lor. În opinia noastră, raportându-ne strict la chestiunea etnogenezei, considerăm că viziunea lui Vlad Georgescu privitoare la istoriografia comunistă (despre care am vorbit în capitolul al doilea) este, oarecum,

părtinitoare, dornică de a acuza și de a categorisi câmpul istoricilor în funcție de anumite servituți sau compromisuri. Este adevărat că principala voce (din rândul istoricilor) a disidenței românești anticomuniste trebuia să fie intransigentă, acuzatoare (justificând, astfel, actul răzvrătirii), dar trebuie să ținem cont că, dincolo de unele compromisuri, în perioada amintită au apărut numeroase contribuții valoroase. Deși critica sa asupra regimului este justă, iar gestul disidenței este admirabil, ideile sale asupra istoriografiei comuniste (apărute „la cald”, în timpul evenimentelor) conturează, în opinia noastră, un tablou prea întunecat. În acest sens, la o privire mai detașată, considerăm că, asemenea lui Al. Zub și Andi Mihalache, istoricul trebuie să reziste tentației moralizatoare și să înțeleagă trecutul în orizontul său legitim. Astfel, deși intervenția ideologicului în știință a fost, pe alocuri, brutală, iar servitutea unor istorici pentru partid – evidentă, trebuie să precizăm că apropierea unor istorici precum Constantin Daicoviciu sau Andrei Oțetea de zona politică a contribuit din plin la păstrarea profesionalismului în istorie. De altfel, există un anumit curent în unele contribuții de natură eseistică contemporane care

etichetează destul de facil unele lucrări apărute înainte de 1989 ca ideologice. În judecarea unor contribuții trebuie permanent avut în vedere că, de multe ori, autorii au inserat citate din „opera” conducătorului, trimiteri la documentele de partid sau fragmente și expresii din clasicii marxism-leninismului doar pentru ca lucrarea să poată trece de cenzură. Menționăm, însă, că toată această chestiune trebuie privită cu multă precauție și într-un mod cât mai nuanțat.

În al treilea rând, semnalăm absența unor preocupări teoretice, respectiv de definire clară și cuprinzătoare a noțiunilor utilizate pentru a caracteriza componentele procesului de etnogeneză, predominând abordarea directă, factuală, nespeculativă, a acestora. De exemplu, în ceea ce privește spațiul în care s-a putut forma poporul român, sunt folosiți doar o serie de formule generice, generalizante, precum *carpato-balcanic*, *carpato-dunărean*, *teritoriul nord-dunărean*, *teritoriile sud-dunărene*. De asemenea, în privința romanizării, încercările de a explica acest proces fundamental sunt târzii (începând cu 1978), autorii majorității sintezelor analizate de noi neavând preocupări terminologice și

metodologice mai rafinate referitoare la acest proces etno-lingvistic și cultural. Din analiza noastră, reiese că acest proces a fost înțeles în special din perspectiva limbii și a culturii materiale.

Poate cel mai interesant aspect avut în vedere în cercetarea noastră este legat de opiniile diverse ale specialiștilor în ceea ce privește importanța atribuită diverselor izvoare istorice (arheologice, lingvistice, literare) în judecarea probelelor etnogenezei românești. Astfel, am surprins un anumit „egoism intelectual” printre cercetători, fiecare susținând că domeniul său aduce contribuția cea mai importantă la elucidarea unor aspecte ale procesului de formare a poporului român. Considerăm că, și din această cauză, subiectul etnogenezei a produs atâtea controverse printre istoricii români.

Așadar, din analiza istoriografiei perioadei 1947-1989 referitoare la etnogeneza românilor, rezultă faptul că aceasta este privită ca un proces care însumează romanizarea, continuitatea dacică și daco-romană și raporturile cu populațiile barbare. Romanitatea și continuitatea au fost considerate și în acest interval componentele esențiale ale formării poporului român. Așa cum am

demonstrat mai sus, cercetările legate de aceste două problematici au fost îmbogățite considerabil în perioada analizată de noi. Amintim, în special, contribuțiile de natură teoretică privind fenomenul romanizării, precum și faptul că acest proces a fost înțeles mai degrabă din perspectivă culturală și lingvistică. De asemenea, foarte importante s-au dovedit explicațiile propuse de istorici în legătură cu romanizarea teritoriilor nord-dunărene care au rămas în afara provinciei Dacia, subiect care, deși privit divergent de către istorici și arheologi, a căpătat mai multă consistență în comparație cu abordările istoriografice anterioare. Și în privința continuității s-au făcut progrese de natură interpretativă și documentară. De altfel, poate cea mai importantă realizare a perioadei este dovedirea pe cale arheologică a continuității daco-romane la nord de Dunăre. Având în vedere toate acestea, tabloul evoluției romanității nord-dunărene și desfășurarea generală a procesului de formare a poporului român apar mult mai solide comparativ cu istoriografia precedentă.

Poporul român este considerat urmaș al romanității orientale, spațiul său de formare fiind reprezentat de un teritoriu vast, care a cuprins zone întinse din nordul

Dunării, cât și o bună parte a teritoriilor sud-dunărene. Fără a accentua prea mult asupra aspectelor ideologice din această perioadă (internaționalism, obsesia dacismului, negarea rolului slavilor la etnogeneză, formarea poporului român în secolul III), chestiuni înțelese prin raportare la ideologia acelor vremuri, se poate preciza că, în linii generale, istoriografia din intervalul 1947-1989 a impus o viziune-„standard” a etnogenezei, pe care doar cercetări mai rafinate din punct de vedere epistemologic și interpretativ o mai pot schimba, respectiv: fundamentele etnice ale poporului nostru sunt reprezentate de factorul de bază geto-dacic, peste care s-a suprapus elementul roman, iar, mai apoi, populația romanizată a asimilat pe slavi, rezultând astfel poporul român.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

I. Enciclopedii, Dicționare

Bibliografia istorică a României, I (1970) – VII (1989), Editura Academiei, București.

Dicționar de istorie veche a României (Paleolitic-sec. X), coord. D. M. Pippidi, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976.

Enciclopedia civilizației romane, coord. Dumitru Tudor, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982.

II. Lucrări generale

Boia, Lucian, *Istorie și mit în conștiința românească*, Editura Românească, București, 1997.

Ceaușescu, Ilie (coord.) *Istoria militară a poporului român*, Editura Militară, București, 1984.

Idem, *Istoria poporului român*. Culegere de texte, ediție îngrijită de Ion Popescu-Puțuri, Editura Militară, București, 1983.

Constantinescu, Miron (coord.), *Istoria României*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969.

Constantiniu, Florin, *De la Răutu și Roller la Mușat și Ardeleanu*, Editura Enciclopedică, București, 2007.

Daicoviciu, Constantin (coord.), *Istoria României*, vol. I, Editura Academiei Republicii Populare Române, 1960.

Idem (coord), *Din istoria Transilvaniei*, vol. I, ediția a III-a, Editura Academiei, București, 1963.

Georgescu, Vlad, *Istoria românilor. De la origini până în zilele noastre*, G. Perkins, Printer, Oakland, California, 1984.

Giurescu, Constantin C., *Transilvania în istoria poporului român*, Editura Științifică, București, 1967.

Giurescu, Constantin C., Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor*, I, *Din cele mai vechi timpuri până la întemeierea statelor românești*, Editura Științifică, București, 1974.

Giurescu, Dinu C., *Istoria ilustrată a poporului roman*, Editura Sport-Turism, București, 1981.

Graur, Alexandru, *Evoluția limbii române*, Editura Științifică, București, 1963.

Iordan, Iorgu, *Istoria limbii române (pe-nțelesul tuturor)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Iorga, Nicolae, *Istoria românilor*, vol. I, ediția a II-a, text stabilit, note, comentarii, postfață și addenda de Ion Ioniță, Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Vasile Chirica, Editura Enciclopedică, București, 1988

Idem, *Istoria românilor*, vol. II, *Oamenii pământului (până la anul 1000)*, text stabilit, note, comentarii, postfață și addendă de Ion Ioniță, Virgil Mihăilescu-Bîrliba, Vasile Chirica, București, 1992.

Ivănescu, Gheorghe, *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 1980.

Macrea, Mihail, *Viața în Dacia romană*, Editura Științifică, București, 1969.

Makkai, László, Köpeczi, Béla, Mócsy, András, Szász, Zoltan, *History of Transylvania*, vol. 1, Columbia University Press, New York, 2001.

Mihalache, Andi, *Istorie și practici discursive în România „democrat-populară”*, Editura Albatros, București, 2003.

Moisa, Gabriel, *Istoriografie și politică în anii regimului comunist din România*, Editura Universității din Oradea, Oradea, 2013.

Idem, *Clio în zodia ideologizării. Interferențe politico-geografice în România comunistă*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2013.

Mușat, Mircea, Ardeleanu, Ion, *De la crearea statului geto-dac la statul român unitar*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

Oțetea, Andrei, Popescu-Puțuri, Ion (coord.), *Istoria poporului român*, Editura Științifică București, 1970.

Panaiteescu, P. P, *Introducere la istoria culturii românești*, Editura Științifică, București, 1969.

Pascu, Ștefan (redactor), *Istoria României*, Ediția a III-a revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974.

Roller, Mihail (coord.), *Istoria României – manual unic pentru clasa a VII-a secundară*, Editura de Stat, 1947.

Rosetti, Alexandru (coord.), *Istoria limbii române*, vol. I, Ediția a IV-a revizuită și adăugită, Editura Științifică, București, 1964.

Idem, (coord.), *Istoria limbii române*, vol. II, ediția a IV-a, Editura Academiei, București, 1969.

Stan, Apostol, *Istorie și politică în România comunistă*, Editura Curtea Veche, București, 2010.

Velimirovici, Felician, *Istorie și istorici în România comunistă 1948-1989*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2005.

Verdery, Katherine, *Compromis și rezistență. Cultura română sub Ceaușescu*, traducere de Mona Antohi și Sorin Antohi, Editura Humanitas, București, 1994.

Vulpe, Radu, Barnea, Ion, *Din istoria Dobrogei, II, Romanii la Dunărea de Jos*, Editura Academiei, București, 1968.

Xenopol, A. D., *Istoria românilor din Dacia Traiană*, Ediția a IV-a, text stabilit, note, comentarii, postfață de V. Mihăilescu-Bîrliba, Editura Științifică, București, 1985.

Zub, Alexandru, *Orizont închis. Istoriografia română sub dicatură*, Institutul European, Iași, 2000.

III. Lucrări speciale

Aricescu, Andrei, *Despre o recentă interpretare a izvoarelor literare privind părăsirea Daciei*, în SCIV, 24/3, 1973, p. 485-493.

Babeș, Mircea, Slușanschi, Dan, *Cu privire la formarea poporului și a limbii române*, în *Era socialistă*, 58/12, 1978, p. 33-37.

Barnea, Ion, *Continuitatea elementului daco-roman după părăsirea aureliană, pe baza descoperirilor paleocreștine din Transilvania, în lumina noilor cercetări*, în *Sargetia*, 16-17, 1982-1983, p. 259- 266.

Bârzu, Ligia, *Continuitatea creației materiale și spirituale a poporului român pe teritoriul fostei Dacii*, Editura Academiei, București, 1979.

Idem, *Descoperiri de materiale romane târzii la nordul Dunării în sec. IV-V e.n.*, în Emil Condurache, Dumitru Berciu, Constantin Preda (coord.), *2050 de ani de la făurirea de către Burebista a primului stat independent și centralizat al geto-dacilor*, București, 1980, p. 161-182.

Bârză, Ligia, Brezeanu, Stelian, *Originea și continuitatea românilor. Arheologie și tradiție istorică*, Editura Enciclopedică, București, 1991.

Benea, Doina, *Dacia sud-vestică în secolele III-IV*, Editura de Vest, Timișoara, 1996.

Idem, *Augustus și organizarea provinciei Moesia. Unele observații privind teritoriile nord-dunărene*, în *C&C*, 10, 2015, p. 425-442.

Bénabou, Marcel, *Résistance et romanisation en Afrique du Nord sous le Haut-Empire*, în *Assimilation et résistance à la culture gréco-romaine dans le monde ancien. Travaux du VIe Congrès International d'Études Classiques (Madrid, Septembre 1974)*, réunis et présentés par D. M. Pippidi, București-Paris, 1976, p. 367-375.

Idem, *La Résistance africaine à la romanisation*, Paris, 1976.

Idem, *Les Romains ont-ils conquis l'Afrique*, în *AESC*, 33/1, 1978, p. 83-88.

Berciu, Dumitru, *Lupta băștinașilor din Dacia împotriva cuceritorilor romani*, în *SCIV*, 2/2, 1951, p. 73-96.

Bichir, Gheorghe, *Geto-dacii din Muntenia în epoca romană*, Editura Academiei, București, 1984.

Brătianu, Gh., *O enigmă și un miracol istoric: poporul român*, ediție îngrijită, prefață, studiu și note de Stelian Brezeanu, traducere de Marin Rădulescu, București, 1988.

Chirilă, Eugen, *Frământări sociale la sarmați în secolul IV e.n.*, în SCIV, 2/2, p. 1951, p. 183-188

Comșa, Maria, *Unele concluzii istorice pe baza ceramicii din secolele VI-XII*, în SCIV, 8/1-4, 1957, p. 267-294.

Idem, *Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R. și pătrunderea elementului romanic în Moldova pe baza datelor arheologice*, în SCIV, 9/1, 1958, p. 73-90.

Idem, *Slavii de pe teritoriul R.P.R. în secolele VI-IX în lumina cercetărilor arheologice*, în SCIV, 10/1, 1959, p. 49-80.

Idem, *Contribuții la cunoașterea culturii străromâne în lumina săpăturilor de la Bucov (reg. Ploiești) – studiu preliminar*, în SCIV, 10/1, 1959, p. 81-100.

Idem, *Câteva date arheologice în legătură cu stăpânirea bulgară în nordul Dunării în secolele IX-X*, în *Omagiul lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, Editura Academiei, București, 1960, p. 69-81.

Idem, *Cu privire la evoluția culturii balcano-dunărene în sec. IX-XI (studiu preliminar)*, în *SCIV*, 14/1, 1963, p. 107-122.

Idem, *Cu privire la caracterul organizării social-economice și politice de pe teritoriul țării noastre în epoca migrațiilor*, în *SCIV*, 18/3, 1967, p. 431-442.

Idem, *Unele considerații privind situația de la Dunărea de Jos în secolele VI-VII*, în *Apulum*, 12, 1974.

Idem, *Cultura materială veche românească (așezările din secolele VIII-X de la Bucov-Ploiești)*, Editura Academiei, București, 1978, p. 300-319.

Curta, Florin, *The changing image of the early Slavs in the Romanian historiography*, în *RESEE*, 32/1-2, 1994, p. 129-142.

Daicoviciu, Constantin, *Problema continuității. Câteva observații și precizări de ordin istorico-arheologic în AISC*, 3/ 1936-1940, Cluj, 1940, p. 200-270.

Idem, *Originea poporului român după cele mai noi cercetări*, în Dumitru Berciu (coord.), *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968, p. 83-98.

Daicoviciu, Hadrian, *La colonizzazione e la funzione delle città nella romanizzazione della Dacia*, în *L'Adriatico tra Mediterraneo e penisola balcanica nell'antichità (Lecce-Matera, 21-27 ottobre 1973)*, Taranto, 1983, p. 205-220.c

Idem, *La romanisation de la province de Dacie*, în AMN, 21, 1984, p. 81-93.

Idem, *Etnogeneza românilor*, în Ștefan Ștefănescu (coord.), *Națiunea română. Geneză. Afirmare. Orizont contemporan*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 136-172.

Diaconu, Gheorghe, *Elemente timpurii ale culturii romanice la Tîrgșoru Vechi*, în SCIVA, 29/4, 1978, p. 515-127.

Idem, *Despre denumirea și cronologia unor culturi din Dacia romană și regiunile extracarpătice în mileniul I e.n.*, în SCIVA, 30/4, 1979, p. 547-553.

Georgescu, Vlad, *Politică și istorie. Cazul comuniștilor români 1944-1977*, Ediție îngrijită și postfață de Radu Popa, Editura Humanitas, București, 2008.

Géza Bakó, *Date privind structura socială și apartenența purtătorilor culturii Sîntana de Mureș Cerneahov din Transilvania*, în SCIV, 19/1, 1968, p. 63-80.

Idem, *Autohtoni și migratori la Tîrșor în secolul al IV-lea e.n.* în SCIV, 22/1, 1971, p. 69-85.

Giurescu, Constantin C., *Formarea poporului român*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1973.

Glodariu, Ion, *În legătură cu „Torna, torna, fratre”*, în Acta Mvsei Napocensis, I, 1964, p. 483-487.

Gostar, Nicolae, *Situația Moldovei în timpul stăpînirii romane*, în Studii și articole de istorie, 19, 1972, p. 79-87.

Graur, Alexandru, *Unitatea limbii române*, în Dumitru Beciu (coord.), *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968.

Gudea, Nicolae, *Câteva aspecte și probleme în legătură cu procesul de romanizare în Dacia*, în Apulum, 13, 1975, p. 95-111

Idem, *Câteva observații privind procesul de romanizare (în legătură cu cartea lui Marcel Bénabou)*, în SCIVA, 29/2, 1978, p. 231-240.

Idem, *Despre importanța colonizării în Dacia (Note critice în legătură cu lucrarea lui L. Bala)*, în SCIVA, 30/3, 1979, p. 393-398.

Idem, *Câteva observații și note critice cu specială privire la partea istorică a monografiei „Etnogeneza românilor” de I. I. Russu*, în Acta Musei Napocensis, 20, 1983, p. 903-916.

Horedt, Kurt, *Șantierul Morești*, în SCIV, 4/1-2, 1953, p. 275-311.

Idem, *Avarii în Transilvania*, în SCIV, 7/3-4, 1956, p. 393-406.

Idem, *Unele probleme privind răspândirea culturii Sîntana de Mureș Cerneahov în România*, în SCIV, 18/4, 1967, p. 575-592.

Idem, *Un nou aspect al continuității*, în Dumitru Berciu (coord.), *Unitate și continuitate în istoria poporului român*, Editura Academiei, București, 1968, p. 73-82.

Iliescu, Vladimir, *Părăsirea Daciei în lumina izvoarelor literare*, în SCIV, 22/3, 1971, p. 425-442.

Ioniță, Ion, *Elemente autohtone în cultura Sîntana de Mureș (sec. IV e.n.) din Moldova*, în *Carpica*, 4, 1971, p. 197-215.

Idem, *Unele probleme privind populația autohtonă din Moldova în secolele II-V e.n.*, în *Crisia*, 1972, p. 183-197.

Idem, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est-carpatic în secolele II-IV e.n.*, Editura Junimea, Iași, 1982.

Leveau, Philippe, *La situation coloniale de l'Afrique romaine*, în *AESC*, 33/1, 1978, p. 89-92.

Macrea, Mihail, *À propos de quelques découvertes chrétiennes en Dacie*, în *Dacia*, 11-12, 1948, p. 281-302.

Madgearu, Alexandru, *The Dridu culture and the changing position of Romania among the communist states*, în *Archaeologia Bulgarica*, 11/2, 2007, p. 51-59.

Idem, *Istoria militară a Daciei post-romane*, 275-376, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște.

Măgureanu, Andrei, *Dezbateri privind etnogeneza românilor în anii '50. De la manualul lui Roller la tratatul de istorie*, în *SCIIVA*, 58, 3-4, 2007, p. 289-319.

Mitrea, Bucur, *Şantierul de la Spanţov*, în SCIV, 4/1-2, 1953, p. 220-239.

Mitrea, Ioan, *Contribuţii la cunoaşterea culturii Dridu din regiunea dintre Carpaţi şi Siret a Moldovei*, în *Carpica*, 5, 1972, p. 115-132.

Năsturel, Petre Ş., *Torna, torna, fratre. O problemă de istorie şi lingvistică*, în SCIV, 7/1-2, 1956, p. 179-188.

Nestor, Ioan, *Şantierul de la Sărata-Monteoru*, în SCIV, 4/1-2, 1953, p. 69-89.

Idem, *Contributions archéologique au problème de proto-roumains. Note préliminaire*, în *Dacia*, 2, 1958, p. 371-378.

Idem, *Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina descoperirilor arheologice*, în SCIV, 10/1, 1959, p. 7-48.

Idem, *Principalele realizări ale arheologiei româneşti în anii regimului democrat-popular*, în SCIV, 11/1, 1960, p. 7-23.

Idem, *Câteva consideraţii cu privire la cea mai veche locuire a slavilor pe teritoriul R.P.R.*, în Constantin Daicoviciu, Emil Condurache (coord.), *Omagiu lui P. Constantinescu-Iaşi cu ocazia împlinirii a 70 de ani*, Editura Academiei, Bucureşti, 1965, p. 147-151.

Olteanu, Ștefan, Neagu, N, Șeclăman, D, *Tehnologia obținerii fierului din minereu și problema continuității istorice pe teritoriul României în mileniul I e.n.*, în SCIVA, 32/2, 1981, p. 217-232.

Păunescu, Alexandru, *Contribuții privind realitățile din nordul Moldovei în secolul al IV-lea e.n. în lumina cercetărilor de la Ripiceni*, în SCIVA, 29/4, 1978, p. 505-515.

Pârvan, Vasile, *Contribuții epigrafice la istoria creștinismului daco-roman*, Ediția a II-a, Editura Libra, București, 2000.

Idem, *Începuturile vieții romane la gurile Dunării*, Ediția a II-a, redactor, Aurelia Ulici, postfață de Nicolae Balotă, Editura Cartea Românească, 2000.

Petre, Aurelian, *Contribuția culturii romano-bizantine din sec. VI-VII la geneza culturii feudale timpurii din spațiul balcano-ponto-danubian*, în Emil Condurache, Dumitru Berciu, Constantin Preda (coord.), *2050 de ani de la făurirea de către Burebista a primului stat independent și centralizat al geto-dacilor*, București, 1980, p. 193-209.

Popa, Cătălin Nicolae, *Late Iron age archeology in Romania and the politics of the past*, în *Dacia*, 59, 2015, p. 337-362.

Preda, Constantin, *Cimitirul de la Olteni (reg. București) și unele probleme privind cultura materială a secolului IV e.n. pe teritoriul R.P. Române*, în *SCIV*, 10/1, 1959, p. 355-370.

Idem, *Circulația monedelor bizantine în regiunea carpato-dunăreană*, în *SCIV*, 23/3, 1972, p. 375-415.

Idem, *Circulația monedelor romane postaureliene în Dacia*, în *SCIVA*, 26/4, 1975, p. 441-485.

Protase, Dumitru, *Cimitirul de la Soporul de Câmpie și importanța lui pentru problema continuității băștinașilor în Dacia romană*, în *Omagiu lui Constantin Daicoviciu cu prilejul împlinirii a 60 de ani*, Editura Academiei, București, 1960, p. 455-465.

Idem, *Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și a numismaticii*, Editura Academiei, București, 1966.

Idem, *Observații în legătură cu așezările rurale din Dacia romană*, în *AMN*, 5, 1968, p. 505-511.

Idem, *Riturile funerare la daci și la daco-romani*, Editura Academiei, București, 1971.

Idem, *Problema colonizării de daci liberi și carpi în Dacia romană*, în SCIV, 23/4, 1972, p. 593-607.

Idem, *Un cimitir dacic din epoca romană la Soporul de Câmpie. Contribuție la problema continuității în Dacia*, Editura Academiei, București, 1976.

Idem, *Autohtonii în Dacia*, I, *Dacia romană*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.

Russu, I. I., *Dispariția limbii și a populației traco-dace*, în SCIV, 8/1-4, 1957.

Idem, *Materiale arheologice paleocreștine din Transilvania. Contribuții la istoria creștinismului daco-roman*, în Studii Teologice, 10/5-6, 1958, p. 311-340.

Idem, *Limba traco-dacilor*, Editura Academiei Republicii Populare Române, București, 1959, p. 253-266.

Idem, *Despre populația și romanizarea Moesiei Superior (în legătură cu monografia lui A. Mócsy)*, în SCIV, 22/2, 1971, p. 315-316.

Idem, *Moștenirea traco-dacică oglindită în terminologia românească*, în SCIVA, 31/1, 1980, p. 91-100.

Idem, *Etnogeneza românilor Fondul autohton și componenta latino-romanică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981.

Rusu, Mircea, *Aspecte ale relațiilor dintre romanitatea orientală și slavi*, în AMN, 1979, p. 189-200.

Idem, *Importanța descoperirilor arheologice recente din Transilvania pentru studiul formării poporului roman și a limbii române*, în *Memoriile Secției de Științe Istorice*, 4/8, 1983, p. 59-62.

Idem, *Paleocreștinismul și etnogeneza românilor*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca*, 26 (1983-1984), 1985, p. 35-86.

Sabaï, Meriem, *La romanisation en Afrique, retour sur un débat. La résistance africaine : une approche libératrice ?*, în *Afrique et Histoire*, 2005/1, vol. 3, p. 39-56.

Sanie, Silviu, *Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea pe teritoriul Moldovei în secolele II î.e.n. – III e.n.*, Editura Junimea, Iași, 1981.

Stoicescu, Nicolae, *Continuitatea românilor. Privire istorică. Istoricul problemei. Dovezile continuității*, București, 1980.

Idem, *O falsă problemă istorică – discontinuitatea poporului român pe teritoriul strămoșesc*, București, 1995.

Stoicescu, Nicolae, Hurdubețiu, Ion, *Continuitatea daco-romanilor în istoriografia română și străină*, Editura Politică, București, 1984.

Suceveanu, Alexandru, *Viața economică în Dobrogea romană. Secolele I-III e.n.*, Editura Academiei, București, 1977.

Idem, *În legătură cu unele discuții recente privind procesul de romanizare*, în *Thraco-Dacica*, 6, 1985, p. 105-115.

Idem, *Quelques aspects de la romanisation dans la Dobroudja romaine*, în *Cultură și civilizație la Dunărea de Jos*, Călărași, 1986, p. 177-180.

Ștefan, Gheorghe, *Formarea poporului român și a limbii române*, Editura Politică, București, 1973.

Teodor, Dan Gh., *Evoluția culturii materiale din Moldova în sec. VI-X*, în *Carpica*, 2, 1969, p. 253-307.

Idem, *Regiunile răsăritene ale României în secolele VI-VII*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 181-205.

Idem, *Elemente și influențe bizantine în Moldova în secolele VI-XI*, în SCIV, 1, 1970, p. 113-126.

Idem, *Contribuții privind pătrunderea și stabilirea slavilor în teritoriile extracarpătice ale României*, în Carpica, 5, 1972, p. 105-114.

Idem, *Teritoriul est-carpatic în veacurile V-XI e.n. Contribuții arheologice și istorice la problema formării poporului roman*, Editura Junimea, Iași, 1978.

Idem, *Unele considerații privind încheierea procesului de formare a poporului român în Arheologia Moldovei*, 9, 1980, p. 75-84.

Idem, *Romanitatea carpato-dunăreană și Bizanțul în veacurile V-XI e.n.*, Editura Junimea, Iași, 1981.

Thébert, Yvon, *Romanisation et déromanisation en Afrique : histoire décolonisée ou histoire inversée ?*, în AESC, 33/1, 1978. p. 64-82.

Toropu, Octavian, *Romanitatea târzie și străromânii în Dacia traiană sud-carpatică (secolele III-XI)*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 1976.

Tudor, Dumitru, *Dovezile arheologice despre menținerea stăpânirii romane la nord de Dunăre după*

evacuarea aureliană a Daciei (sec. III-V), în Historica, 3, 1974, p. 93-109.

Idem, *Romanizarea Munteniei, în Apulum, 12, 1974, p. 111-117.*

Ursulescu, Nicolae, *Problema continuității în lumina unei interpretări statistice a izvoarelor literare despre Dacia, în Crisia, 2, 1972, p.175-182.*

Zaharia, Eugenia, *Săpăturile de la Dridu Contribuție la arheologia și istoria perioadei de formare a poporului român, Editura Academiei, București, 1967.*

Idem, *Câteva observații despre arheologia și istoria sec. VIII-XI pe teritoriul R.S. România, în Aluta, 1, 1969, p. 115-130.*

Zugravu, Nelu, *Roma. Politică și aculturație. Introducere la problema romanizării, I, Editura Corson, 1999.*

IV. Surse web

<http://cimec.ro/Biblioteca-Digitala/Biblioteca.html#Istorie>.